

Zachovanie hyperboly a antifrázy ako signálov verbálnej irónie v preklade

Ingrid Kálaziová, Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre, ikalaziova2@ukf.sk

Kľúčové slová: verbálna irónia, hyperbola, antifrása, preklad, ekvivalencia

Key words: verbal irony, antiphrasis, hyperbole, translation, equivalence

1 Úvod

Cieľom príspevku je zistiť, či prekladateľ v texte originálu odhalil hyperbolu a antifrázu ako signály verbálnej irónie a následne posúdiť, či v prekladovej konkretizácii došlo k adekvátnemu funkčnému pretlmočeniu predlohy pri zachovaní verbálnej irónie. Kritika prekladu verbálnej irónie je realizovaná na slovenských prekladových konkretizáciách románu Jane Austenovej *Pýcha a Predsudok*, ktorého autormi sú Rudolf Košťial (1968) a Beáta Mihalkovičová (2006).

Podľa amerického literárneho kritika Wayne C. Booth (1974, 53), je úlohou autora literárneho diela pomocou signálov naznačiť nesúlad medzi mieneným a vypovedaným, a tým upriamiť čitateľovu pozornosť na prítomnosť irónie v texte. Svoju ironickú intenciu autor môže naznačiť aplikáciou hyperboly a antifrázy, ktorými čitateľovi dá podnet, na základe ktorého čitateľ odmietne doslovný význam výpovede v prospech nevyjadreného ironického významu. V procese prekladu je úlohou prekladateľa identifikovať a vymedziť konkrétne jazykové prostriedky, v našom prípade hyperbolu a antifrázu, upozorňujúce na prítomnosť verbálnej irónie v literárnom texte. Následne, pri definovaní potenciálne adekvátnych riešení prekladu hyperboly a antifrázy ako signálov verbálnej irónie prekladateľ zvažuje implementáciu translačných stratégií irónie, ktorými dosiahne adekvátnu reprodukciu irónie východiskového textu.

2 Hyperbola ako signál irónie

Hyperbola je slovo alebo skupina slov, ktoré majú zveličujúci význam a „realizuje sa v tej významovej časti, ktorou sa odlišuje použité expresívum od predpokladaného nociónálneho pomenovania“ (Mistrík, 1997, 143). Podľa Kreuzu „čím je extrémnejšie vyjadrenie, tým je väčšia istota ironického zámeru“ (Preklad:autorka)¹. Autor zároveň uvádza vzorec [príslovka]+[zveličujúce, kladné prídavné meno] = irónia. Z toho vyplýva, že pri použití hyperboly k odhaleniu ironického zámeru napomáha stupeň zveličenia.

Na interpretáciu ironickej hyperboly je nevyhnutná znalosť kontextu a odhalené nezrovnalosti medzi kontextovými informáciami a výpoveďou hovoriaceho. Výpoveď pána Benneta, ktorá je predmetom našej analýzy, je reakciou na správanie jeho nového zaťa, pána Wickhama, pri lúčení s rodinou Bennetovou po svadbe s Lýdiou. Wickham je sebecký a chamtivý človek bez morálnych zásad, ktorý klame, zavádza a podvádza tých, ktorým by mal byť vdáčný a zaviazaný.

He is as fine a fellow,” said Mr. Bennet, as soon as they were out of the house, “as ever I saw. He simpers, and smirks, and makes love to us all. I am prodigiously proud of him. I defy even Sir William Lucas himself to produce a more valuable son-in-law.” (s.254)

Preklad Rudolfa Koštiala

„Je to skvelý chlapík, aký sa tak ľahko nenájde,“ povedal pán Bennet, len čo mladí odišli z domu. „Iba sa cerí, vyškiera a všetkým sa nám zalieča. Som naňho náramne pyšný. Dám krk na to, že ani sir William Lucas sa nemôže pochváliť onakvejším zaťom.“ (1968, 257)

Preklad Beáty Mihalkovičovej

„Je to taký skvelý chlapík, akého som ešte nevidel,“ povedal pán Bennet, len čo odišli. „Škerí sa, cerí sa a kurizuje nám všetkým. Som na neho nekonečne pyšný. Vyzvem aj sira Williama Lucasa, aby si zadovážil onakvejšieho zaťa.“ (2006, 344)

V texte originálu je ironická hyperbola vyjadrená kombináciou adverbia *prodigiously* a adjektíva *proud*. Na dosiahnutie ekvivalentného efektu v preklade je prítomnosť funkčných ekvivalentov hodnotiaceho adverbia a kvalitatívno-hodnotiaceho adjektíva v texte prekladu nevyhnutná. V preklade Rudolfa Koštiala je uvedená syntagma preložená *‘náramne pyšný’*, v preklade Beáty Mihalkovičovej *‘nekonečne pyšný’*. V obidvoch analyzovaných príkladoch je hyperbola ako signál irónie v texte originálu odhalená a ekvivalentný efekt v preklade dosiahnutý kombináciou adekvátnych jazykových prostriedkov. V uvedenom kontexte môžeme obidva preklady považovať za funkčne ekvivalentné.

3 Antifráza ako signál irónie

Ďalším signálom irónie v uvedenom príklade je antifráza. Irónia vo forme antifrázy sa zhoduje s klasickou definíciou irónie, kde *„autor povie A, nemyslí pritom A, ba aj vyjadrí istými signálmi, že nejde o A, ale o pravý opak A“* (Žilka, 1995, 28). Iróniu ako formu rétorickej figúry Muecke (1982, 16) charakterizuje ako jazykový prostriedok dvoch základných opozícií. Na jednej strane môže ironik obviňovať ironickou pochvalou², alebo na strane druhej chváliť ironickým obviňovaním³.

Vyjadrenie Pána Benneta *‘He is as fine a fellow as ever I saw’* je v protiklade s jeho názorom o svojom zaťovi, pánovi Wickhamovi. V slovenskom preklade Rudolfa Koštiala *‘Je to skvelý chlapík, aký sa tak ľahko nenájde’* je dodržaná implicitná opozícia medzi doslovným a preneseným významom, na základe čoho je adekvátnym spôsobom zachovaná ironická funkcia originálu.

Na základe komparácie východiskového textu a prekladu Beáty Mihalkovičovej môžeme konštatovať, že lexikálnym jednotkám v anglickom origináli zodpovedajú slovenské ekvivalenty. Doslovným prekladom spôsobovej porovnávacej príslovkovej vety *‘Je to taký skvelý chlapík, akého som ešte nevidel’* je zachovaná štruktúra pôvodnej výpovede, v ktorej z obsahovo-sémantického hľadiska dochádza k nesúladu medzi primárnym, lingvistickým významom a sekundárnym, ironickým zámerom hovoriaceho, čím je v preklade adekvátne vyjadrená antifráza ako signál irónie z textu originálu.

4 Záver

V rámci hodnotenia prekladu Rudolfa Koštiala môžeme konštatovať, že v prekladovej konkretizácii sú adekvátnym výberom lexikálnych jednotiek hyperbola a antifráza zachované ako signály irónie a u čitateľa prekladu vyvolávajú ekvivalentný efekt ako u čitateľa originálu. Adekvátnym výberom jazykových prostriedkov autor prekladu vyjadril obsahovo-tematickú situáciu z textu originálu, čím zachoval podstatu funkčného hľadiska pri preklade.

V preklade Beáty Mihalkovičovej je adekvátnym použitím lexikálnych jednotiek v preklade hyperboly a antifrázy ako signálov irónie zachovaná irónia z textu originálu. Avšak z hľadiska použitia jazykových prostriedkov, v preklade vety *‘Vyzvem aj sira Williama Lucasa, aby si zadovážil onakvejšieho zaťa’* považujeme za neadekvátne preklad lexikálnych jednotiek *‘vyzvať’* a *‘zadovážiť’*. Výkladový slovník *Cambridge Dictionary*⁴

uvádza tri významy slova 'defy': 1. to refuse to obey a person, decision, law, situation, etc., 2. to be extreme or very strange and therefore impossible to believe, describe or explain, 3. to tell someone to do something that you think will be impossible. Podľa prekladového slovníka⁵ sa anglické verbum 'defy' používa vo význame ,vzpierať sa, postaviť sa (na odpor), vzdorovať, vyzvať, vzpierať sa, vymykať sa, priečiť sa'. Na základe kontextových informácií je v danom kontexte adekvátnym významom uvedenej lexikálnej jednotky ,to be extreme or very strange and therefore impossible to believe, describe or explain', čomu zodpovedá prekladový ekvivalent ,vymykať sa'. Druhou lexikálnou jednotkou je 'produce'. Výkladový slovník *Cambridge Dictionary*⁴ uvádza päť významov uvedeného slova: 1. bring into existence, 2. make goods for sale, 3. give birth to, 4. bring out and show, 5. prepare and bring before the public. Prekladový slovník⁵ uvádza nasledujúce synonymá uvedenej lexikálnej jednotky: spôsobiť, vyvolať, zapríčiniť, vyrobiť, (vy)tvoriť, produkovať, dať, niesť, predložiť, podať (čo), prísť (s čím), predložiť, vytiahnuť (čo/ a ukázať). V danom kontexte za adekvátny považujeme význam ,bring out and show' a preklad ,vytiahnuť (čo/ a ukázať)'. Predpokladáme, že neadekvátny slovenský preklad je spôsobený nepochopením zmyslu literárneho diela v prvej fáze prekladateľovej práce, ktorú Levý (1998) nazýva pochopenie predlohy. Prvým krokom pri oboznamovaní sa s textom originálu je pochopenie samotného textu. V tomto bode prekladateľovej práce „*k omylům může vést mnohovýznamovost slov*“ (Levý, 1998, 17). Teda, neadekvátny výber lexikálnych jednotiek v preklade je spôsobený nepochopením textu originálu z filologického hľadiska. Okrem filologického nepochopenia textu originálu neadekvátny slovenský preklad 'zadovážil' anglickej lexikálnej jednotky 'produce' je takisto spôsobený nepochopením umeleckých celkov textu originálu. Pri oboznamovaní sa s textom originálu prekladateľ analyzuje zložky kontextu s cieľom „*pochopení skutečností v díle vyjádřených, jako jsou postavy díla, jejich vztahy, prostředí děje a ideový záměr autorův*“ (Levý, 1998, 18). Autorka prekladu neodhalila, že vo svojej výpovedi 'produce a more valuable son-in-law' pán Bennet implicitne naráža na pána Collinsa, človeka podlízavého a domýšľavého, ktorý sa oženil s dcérou pána Lucasa, Charlottou. So zreteľom na túto skutočnosť slovenský preklad ,zadovážil' nemôžeme považovať za adekvátny.

Na záver môžeme konštatovať, že Rudolf Košťál adekvátnym výberom jazykových prostriedkov v slovenskom preklade zachoval hyperbolu a antifrázu ako signály verbálnej irónie. V preklade Beáty Mihalkovičovej sú na jednej strane hyperbola a antifrása adekvátnymi ekvivalentmi signálov irónie textu originálu, avšak na druhej strane v slovenskom preklade z obsahovo-tematickej perspektívy dochádza k strate sémantického významu textu originálu.

Poznámky

1 „The more extreme the statement, the greater the certainty of ironic intent“ (Kreuz, 2007, 26).

2 Blame by ironical praise.

3 Praise by ironical blame.

4 <http://dictionary.cambridge.org>

5 www.webslovník.sk

Literatúra

AUSTEN, J. 2009. *Pride and prejudice, Mansfield park, Persuasion*. London : Chansellor Press, 2009.

AUSTEN, J. 2006. *Pýcha a predsudok*. Bratislava : Slovart, 2006.

AUSTEN, J. 1994. *Pride and prejudice*. London : Penguin Books, 1994.

AUSTENOVÁ, J. 1968. *Pýcha a predsudok*. Bratislava : Tatran, 1968.

- BAKER, M.: In other words. London: Routledge, 1996.
- BAKER, M. - SALDANHA, G.: Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 1998.
- BARBE, K.: Irony in Context. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- BOOTH, C.W.: A rhetoric of irony. Chicago: The University of Chicago Press, 1974.
- COLEBROOK, C.: Irony. London: Routledge, 2004.
- HRDLIČKA, M.: Literární překlad a komunikace. Praha: ISV nakladatelství, 2003.
- HRDLIČKA, M. - GROMOVÁ, E.: Antologie teorie uměleckého překladu. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2004.
- MUECKE, D.: The Compass of Irony. London: Methuen, 1996.
- MUECKE, D.: Irony and the Ironic. London: Methuen & Co. Ltd, 1970.
- MUECKE, D.: Irony markers. In: Poetics 7(4), 1978, s. 363-375.
- WILSON, D. - SPERBER, D.: On verbal irony. In: Lingua 87(1), 1992, s. 53-76.
- ŽILKA, T.: Postmoderná semiotika textu. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2000.
- ŽILKA, T.: Text posttext. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1995.

Resumé

The main aim of the present paper is to examine whether or not the translators detected the presence of verbal irony in the source text by interpreting hyperbole and antiphrasis as signals of verbal irony. Consequently, we aim to determine whether the ironic ambiguity is captured in the target text by transferring hyperbole and antiphrasis as core elements of verbal irony.